

Potwierdzenie obowiązku instytucjonalizacji związków osób tej samej płci

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 12 grudnia 2023 r. w sprawie *Przybyszewska i inni przeciwko Polsce* (skarga nr 11454/17 i 9 innych)

Wyrok w sprawie *Przybyszewska i inni przeciwko Polsce* pozwala na stworzenie regulacji prawnej, która zapewni instytucjonalizację związków tworzonych przez osoby tej samej płci przy jednoczesnym korzystaniu przy tworzeniu tych regulacji z marginesu swobody oceny. Wykonując zobowiązania wynikające z wyroku, Polska spełni swój pozytywny obowiązek wynikający z art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹.

Dagmara Jaroszevska-Choraś

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Polska

d.jaroszevska-choras@ukw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3345-7168

<https://doi.org/10.26881/gsp.2025.1.20>

Glosa

Analizowana sprawa dotyczyła braku jakiegokolwiek formy prawnego uznania i ochrony dostępnej dla par tej samej płci w Polsce. Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz lub Trybunał) uznał, że państwo polskie nie wywiązało się ze swojego obowiązku zapewnienia skarżącym konkretnych ram prawnych przewidujących uznanie i ochronę ich związków jednopłciowych². Sytuacja ta spowodowała niezdolność skarżących

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona z Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.; dalej: EKPCz lub Konwencja).

² W dniu 19 września 2024 r. zapadł wyrok ETPCz w sprawie *Formela i inni przeciwko Polsce* (skarga nr 58828/12 i 4 inne, HUDOC), w którym kolejny raz potwierdzono istnienie obowiązku Polski w zakresie instytucjonalizacji związków osób tej samej płci. W powyższym orzeczeniu ETPCz potwierdził, że brak ochrony i uznania par osób tej samej płci stanowi naruszenie przepisów EKPCz. Trybunał wskazał w wyroku m.in., że: „odmawiając rejestracji małżeństw skarżących w jakiegokolwiek formie i nie zapewniając im konkretnych ram prawnych przewidujących uznanie i ochronę, polskie władze pozostawiły

do uregulowania podstawowych aspektów ich życia i stanowiła naruszenie ich prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Wyrok Trybunału z dnia 12 grudnia 2023 r. w sprawie *Przybyszewska i inni przeciwko Polsce* ma charakter przełomowy, gdyż Polska będzie musiała stworzyć odpowiednie ramy prawne oraz ochronę dla związków osób tej samej płci. Stanowi on kontynuację dotychczasowej linii orzeczniczej ETPCz³.

Skarżący tworzą stałe i stabilne związki. Na przestrzeni lat strony oświadczały przed kierownikiem stanu cywilnego, że nie ma żadnych przeszkód ku temu, aby mogli zawrzeć związek małżeński z osobą tej samej płci. Jednocześnie w każdym przypadku zapadała decyzja o odmowie przyjęcia oświadczeń, powołując się na prawo krajowe, które definiuje małżeństwo wyłącznie jako związek kobiety i mężczyzny⁴. Od decyzji, które zapadały przed urzędem stanu cywilnego, skarżący składali odwołania do sądu. Kwestionowali decyzje oraz uzasadnienia podejmowane przez urzędy. Z kolei właściwe sądy rejonowe utrzymywały w mocy decyzje kierownika urzędu stanu cywilnego. Powoływały się przy tym w szczególności na art. 18 Konstytucji RP⁵ i art. 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁶, które nie przewidują możliwości zawarcia małżeństwa między dwiema osobami tej samej płci. Skarżący podjęli kolejne kroki i wnieśli apelacje, które zostały oddalone przez właściwe sądy okręgowe. Argumenty przedstawione przez sądy okręgowe były co do zasady zbieżne ze stanowiskiem sądów rejonowych. Ponadto według sądów nie stanowiło to dyskryminacji, ponieważ skarżący mogli swobodnie podejmować decyzje dotyczące ich życia rodzinnego i prywatnego.

Ostatecznie na przełomie 2017 i 2018 r. skarżący wnieśli skargi konstytucyjne, wskazując w nich, że art. 1 § 1 k.r.o. jest niezgodny z art. 47 Konstytucji RP w zw. z art. 31 § 3 i art. 32 § 1 i 2 oraz z art. 30 Konstytucji RP w zakresie, w jakim „uniemożliwia zawarcie małżeństwa przez dwie osoby tej samej płci, a co najmniej nie przewiduje jakiegokolwiek formy prawnej instytucjonalizacji związków tworzonych przez osoby tej

skarżące w próżni prawnej i nie zaspokoiły podstawowych potrzeb uznania i ochrony par osób tej samej płci pozostających w stabilnym i oddanym związku” (pkt 26). Ponadto zdaniem Trybunału: „choć państwa członkowskie mają szerszy margines oceny przy określaniu szczegółowego charakteru systemu prawnego, który ma być dostępny dla par osób tej samej płci, to ważne jest jednak, aby ochrona przyznana przez państwa parom osób tej samej płci była adekwatna” (pkt 28). Należy podkreślić, że trwają prace nad projektem ustawy o związkach partnerskich. Celem przyszłej ustawy jest wprowadzenie do polskiego porządku prawnego tzw. instytucji rejestrowanego związku partnerskiego. Więcej informacji na stronach: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12390652> [dostęp: 30.01.2025]; <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-rejestrowanych-zwiazkach-partnerskich> [dostęp: 30.01.2025].

³ Linia orzecznicza została potwierdzona m.in. przez Wielką Izbę ETPCz w wyroku z dnia 17 stycznia 2023 r. w sprawie *Fedotova i inni przeciwko Rosji*, skargi nr 40792/10, 30538/14, 43439/14, HUDOC (dalej: *Fedotova i inni*), a wcześniej także w wyroku ETPCz z dnia 21 lipca 2015 r. w sprawie *Oliari i inni przeciwko Włochom*, skargi nr 18766/11 i 36030/11, HUDOC (dalej: *Oliari i inni*).

⁴ Wyrok ETPCz z dnia 12 grudnia 2023 r. w sprawie *Przybyszewska i inni przeciwko Polsce*, skarga nr 11454/17 i 9 innych, HUDOC (dalej: *Przybyszewska i inni*), pkt 4.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.; dalej: Konstytucja RP lub ustawa zasadnicza).

⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2023 r., poz. 2809; dalej: k.r.o.).

samej płci”⁷. W dniu 15 grudnia 2021 r. Trybunał Konstytucyjny (dalej: TK) umorzył postępowanie w jednej ze spraw (SK 9/19), wskazując, że skarga konstytucyjna zarzuca prawodawcy zaniechanie legislacyjne. W związku z tym zdaniem TK wydanie wyroku było niedopuszczalne i postępowanie należało umorzyć.

W wyroku *Przybyszewska i inni* skarżący podkreślali, że w Polsce występuje całkowity brak instytucjonalizacji związków jedнопłciowych. Nie mogli oni zawrzeć żadnego rodzaju prawnie uznanego związku. Ich zdaniem stanowiło to naruszenie ich prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, chronionego na mocy art. 8 EKPCz.

Omawiany wyrok stanowi potwierdzenie aktualnej linii orzeczniczej ETPCz. Trybunał wskazał w nim, że państwa członkowskie są zobowiązane do zapewnienia ram prawnych umożliwiających parom tej samej płci odpowiednie uznanie i ochronę ich związku⁸. Z dotychczasowego orzecznictwa ETPCz można wyciągnąć wnioski, iż państwa-strony dysponują szerszym marginesem swobody oceny w związku z określeniem szczegółowych regulacji prawnych dla par tej samej płci. Jak zauważył Adam Wiśniewski, margines oceny w zasadzie nie stanowi przedmiotu wykładni Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jednak odgrywa w niej znaczącą rolę i stał się integralnym ogniwem standardów orzeczniczych, które są rozwijane przez ETPCz⁹.

Orzeczenia ETPCz dotyczące związków osób tej samej płci ewoluowały w czasie. W wyroku wydanym w latach 80. XX w. w sprawie *Dudgeon przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*¹⁰ Trybunał stwierdził, że wymierzanie kary za kontakty seksualne, które są podejmowane w sposób dobrowolny przez osoby dorosłe, stanowi naruszenie konwencyjnego obowiązku państwa do „poszanowania życia prywatnego” (art. 8 ust. 1 EKPCz)¹¹. Nieco później na przełomie XX i XXI w. pary tej samej płci coraz odważniej prowadziły życie rodzinne. Sytuacja ta spowodowała, że niektóre państwa zdecydowały się wprowadzić w tym zakresie odpowiednie regulacje prawne, w tym również możliwość zawierania związków małżeńskich. Jako przykład można wskazać Niderlandy, gdzie 1 kwietnia 2001 r. weszła w życie „ustawa otwierająca małżeństwo dla osób tej samej płci”. Następnie prawo do zawarcia małżeństwa osobom jedнопłciowym zagwarantowano m.in. w Belgii (2003 r.), Hiszpanii (2005 r.) i w Norwegii (2008 r.)¹².

Skarżący podnieśli, że od czasu wyroku Trybunału w sprawie *Schalk i Kopf przeciwko Austrii*¹³ w Europie wyłonił się europejski konsensus i obecnie zdecydowana więk-

⁷ *Przybyszewska i inni*, pkt 9–11.

⁸ *Przybyszewska i inni*, pkt 98.

⁹ A. Wiśniewski, *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Gdańsk 2010, s. 23.

¹⁰ Wyrok ETPCz z dnia 22 października 1981 r. w sprawie *Dudgeon przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 7525/76, HUDOC. Zob. również wyrok ETPCz z dnia 26 października 1988 r. w sprawie *Norris przeciwko Irlandii*, skarga nr 8225/78, HUDOC.

¹¹ L. Garlicki, *Fedotova i inni przeciwko Rosji, czyli sformowanie europejskiego standardu nakazującego prawne uznanie związków monoseksualnych*, EPS 2023, nr 2, s. 29.

¹² Zob. A.J. Wróbel, *Małżeństwo osób tej samej płci – sprawa Obergefell v. Hodges i inni [w:] Identyfikacja granic wolności i praw jednostki. Prawoporównawcza analiza tożsamego przypadku pod kątem praktyki stosowania prawa amerykańskiego i polskiego*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2016, s. 133.

¹³ Wyrok ETPCz z dnia 24 czerwca 2010 r. w sprawie *Schalk i Kopf przeciwko Austrii*, skarga nr 30141/04, HUDOC.

szość państw-stron Konwencji umożliwia realizację prawa do zawarcia małżeństwa lub zawarcia jakiegś formy zarejestrowanego związku partnerskiego parom tej samej płci. W wyżej wskazanym wyroku kolejny raz zauważono, że art. 8 EKPCz ma zastosowanie zarówno w aspekcie „życia prywatnego”, jak i „życia rodzinnego” w sprawach dotyczących domniemanego braku prawnego uznania lub ochrony par osób tej samej płci¹⁴.

Niedostępność systemu prawnego w zakresie uznawania i ochrony par osób tej samej płci wpływa z jednej strony na tożsamość osobistą, a z drugiej na tożsamość społeczną skarżących jako osób homoseksualnych¹⁵. W rozpatrywanej sprawie ma zastosowanie art. 8 EKPCz, zarówno jeżeli chodzi o aspekt „życia prywatnego”, jak i „życia rodzinnego”. To z kolei stanowi potwierdzenie dotychczasowej linii orzeczniczej Trybunału w podobnych sprawach. W sprawie *Oliari i inni przeciwko Włochom* ETPCz odwołał się do koncepcji obowiązków pozytywnych w kontekście art. 8 Konwencji (zostało to wyartykułowane również w wyroku *Fedotova i inni przeciwko Rosji*). W sprawie włoskiej Trybunał orzekł, że nie zapewniając osobom tej samej płci żadnej możliwości legalizacji ich związków, Włochy naruszyły art. 8 Konwencji. Na skutek wyroku do prawa krajowego wprowadzono instytucję związków partnerskich. W kontekście wyżej wskazanej sprawy Lech Garlicki podkreślił, że: „Trybunał nieprzypadkowo posłużył się liczbą mnogą w określeniu »państwa członkowskie«. Wskazuje to, że intencją Trybunału było stworzenie precedensu orzeczniczego odnoszącego ten obowiązek konwencyjny nie tylko do państwa pozwanego, ale też do wszystkich pozostałych państw będących stronami Konwencji. Tym samym jest to – chyba najważniejszy – nowy element orzecznictwa w sprawach związków monoseksualnych”¹⁶. Kolejnym przykładem orzeczenia, w którym ETPCz utrzymał swoje dotychczasowe stanowisko, jest wyrok w sprawie *Buhuceanu i inni przeciwko Rumunii*, w którym stwierdzono, że pozwane państwo przekroczyło swój margines oceny i nie wywiązało się z ciążącego na nim pozytywnego obowiązku zapewnienia skarżącym szczególnych ram prawnych przewidujących uznanie i ochronę ich związków osób tej samej płci¹⁷.

W wyroku *Przybyszewska i inni* rząd polski zakwestionował istnienie pozytywnego obowiązku do zapewnienia prawnego uznania parom tej samej płci (na gruncie art. 8 EKPCz). Dodatkowo zwrócił się do Trybunału o przyznanie mu szerokiego marginesu oceny w tym obszarze. Argumentował to faktem rzekomego braku przemian społecznych i legislacyjnych w Polsce¹⁸. Natomiast przedmiotem sporu między stronami nie było to, że polskie prawo przewiduje tylko jedną formę związku rodzinnego, czyli małżeństwo osób przeciwnej płci, oraz że nie przewiduje żadnej formy prawnego uznania dla par osób tej samej płci. Wyrok dotyczył bowiem braku w polskim porządku praw-

¹⁴ *Ibidem*, pkt 94. Trybunał orzekł w analogiczny sposób również w innych sprawach – zob. np. wyrok ETPCz: w sprawie *Oliari i inni*, pkt 169 oraz z dnia 23 lutego 2016 r. w sprawie *Pajić przeciwko Chorwacji*, skarga nr 68453/13, HUDOC, pkt 68.

¹⁵ *Przybyszewska i inni*, pkt 39.

¹⁶ L. Garlicki, *Fedotova i inni przeciwko Rosji...*, s. 30.

¹⁷ Wyrok ETPCz z dnia 23 maja 2023 r. w sprawie *Buhuceanu i inni przeciwko Rumunii*, skarga nr 20081/19 i 20 innych, HUDOC, pkt 83.

¹⁸ *Przybyszewska i inni*, pkt 71 i 74.

nym jakichkolwiek możliwości prawnego uznania i ochrony związku osób tej samej płci.

W Polsce pary jedнопłciowe żyją w prawnym zawieszeniu, są pozbawione ochrony prawnej i mają wiele problemów w życiu codziennym. Partnerzy tej samej płci nie mogą dziedziczyć po sobie nawzajem, chyba że wyraźnie wskazano to w testamencie, ani otrzymywać alimentów w przypadku separacji lub śmierci. Kolejne problemy powiązane są z szeroko pojętą ochroną zdrowia, jak chociażby brak możliwości wzięcia urlopu w celu opieki nad partnerem w przypadku jego choroby. Osoby te są również wykluczone z podejmowania decyzji dotyczących leczenia szpitalnego partnera. Prawo do odwiedzin partnera wybrzmiało w wyroku w sprawie *Oliari i inni przeciwko Włochom*, w którym ETPCz nazwał je moralną i materialną pomocą, do której wzajemnego świadczenia powinni mieć prawo partnerzy ze stabilnych związków jedнопłciowych, co zarazem jest ich obowiązkiem¹⁹. Z kolei w dziedzinie opodatkowania skarżący byli traktowani jako osoby niespokrewnione i nie mogli skorzystać ze zwolnienia z podatku od darowizn i spadków przyznanego osobom bliskim ani z prawa do złożenia wspólnej deklaracji podatkowej.

W analizowanym wyroku zostały przedstawione również uwagi stron trzecich, w tym Komisarz Praw Człowieka Rady Europy, która wskazała, że dostęp do prawnego uznawania związków partnerskich osób tej samej płci nie jest jedynie kwestią techniczną ani kwestią zasad, a odnosi się do praw człowieka i godności osób, które doświadczyły trudności w codziennym życiu z powodu braku prawnego uznania ich przez państwo za parę i objęcia ich ochroną²⁰. Niestety polskie ramy prawne, zastosowane wobec skarżących, nie mogą być uznane za zapewniające podstawowe potrzeby uznania i ochrony par tej samej płci w stabilnym i stałym związku.

Na marginesie warto podkreślić, że podobne argumenty przytoczono w wyroku w sprawie *Fedotova i inni*. Wskazano w nim, że odmowa uznania par jedнопłciowych wpływa na życie skarżących. ETPCz powtórzył za skarżącymi, że nie mają umożliwionego dostępu do programów mieszkaniowych i finansowych czy do odwiedzin w szpitalu. Nie mają również możliwości odmowy składania zeznań przeciwko partnerowi w postępowaniu karnym oraz nie mogą dziedziczyć²¹.

W wyroku w sprawie *Przybyszewska i inni* Trybunał odniósł się też do względów interesu publicznego przedstawionych przez polski rząd. Argumentacja strony polskiej

¹⁹ R. Mizerski, *Instytucjonalizacja związku osób tej samej płci jako realizacja zobowiązania pozytywnego państwa z art. 8 EKPC – glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 13.07.2021 r., sprawy połączone 40792/10, 30538/14, 43439/14, Fedotova i in. przeciwko Rosji*, EPS 2022, nr 12, s. 51.

²⁰ *Przybyszewska i inni*, pkt 77. Z kolei w pkt 16 memorandum Komisarz Praw Człowieka Rady Europy wskazano, że obecnie w Europie występuje trend polegający na umacnianiu się konsensusu na rzecz prawnego uznawania par osób tej samej płci. Obecnie 30 spośród 47 państw członkowskich Rady Europy zapewnia takie prawne uznanie w pewnej formie. Komisarz zachęcała Polskę do zapewnienia skutecznego oraz niedyskryminującego prawnego uznania par osób tej samej płci w postaci małżeństw osób tej samej płci, związków cywilnych lub związków rejestrowanych. Zob. Memorandum Komisarz Praw Człowieka na temat stygmatyzacji osób LGBTI w Polsce, CommDH(2020)27, Strasburg, 3.12.2020 r.

²¹ R. Mizerski, *Instytucjonalizacja...*, s. 50.

została jednak odrzucona przez ETPCz. Rząd twierdził, że większość Polaków nie popiera związków osób tej samej płci, ale wykazuje tolerancję wobec osób homoseksualnych. Skarżący nie zgodzili się z tym stwierdzeniem, opierając się na różnych danych statystycznych wskazujących na rosnące poparcie wśród Polaków dla związków partnerskich osób tej samej płci²². Z treści orzeczenia wybrzmiało, że rzekomo negatywne, a nawet wrogie nastawienie ze strony heteroseksualnej większości nie przeważa nad interesem skarżących w odpowiednim uznaniu i ochronie prawnej ich związków.

W kolejnym argumencie wysuwanym przez polski rząd wskazano, że tradycyjna koncepcja małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny stanowi społeczne i prawne dziedzictwo Polski. Jednak nie można zapominać, że badana sprawa nie dotyczyła małżeństw osób tej samej płci. Koncepcja życia rodzinnego stale ewoluuje, o czym świadczą jej przemiany od czasu przyjęcia Konwencji. Ponadto zapewnienie praw parom osób tej samej płci samo w sobie nie pociąga za sobą osłabienia praw zapewnionych innym osobom lub innym parom²³. W związku z powyższym argumenty te nie mogły tłumaczyć braku jakiejkolwiek formy prawnego uznania i ochrony par jednopłciowych w omawianej sprawie.

Trybunał odniósł się także do stanowiska polskiego rządu, który twierdził, że państwo dysponowało szerokim marginesem oceny. Omawiany wyrok dotyczy wyłącznie ogólnej potrzeby prawnego uznania i podstawowej ochrony skarżących jako par tej samej płci. Nadto, co potwierdziły poprzednie wyroki ETPCz, państwa mają szerszy margines oceny przy określaniu systemu prawnego, który ma się odnosić do par tej samej płci. Ochrona zaproponowana przez państwo dla par tej samej płci powinna być odpowiednia. W tym kontekście można wziąć pod uwagę tło społeczne i kulturowe naszego państwa. Konkludując, należy zauważyć, że żadna z podstaw interesu publicznego przedstawionych przez rząd nie była nadrzędna wobec interesu skarżących w odpowiednim uznaniu i ochronie prawnej ich związków.

W sprawie *Przybyszewska i inni* Trybunał stwierdził, że Polska przekroczyła swój margines oceny i nie wywiązała się z ciążącego na niej pozytywnego obowiązku zapewnienia skarżącym szczególnych ram prawnych, które przewidywałyby uznanie i ochronę związków jednopłciowych. W konsekwencji skarżący nie byli w stanie uregulować podstawowych aspektów swojego życia. Stanowiło to naruszenie prawa skarżących do poszanowania ich życia prywatnego i rodzinnego. Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł sześcioma głosami do jednego, że nastąpiło naruszenie art. 8 Konwencji²⁴. Trybunał stwierdził również, że nie ma konieczności badania sprawy z punktu widzenia art. 14 EKPCz w powiązaniu z jej art. 8.

²² Zob. *Przybyszewska i inni*, pkt 62.

²³ Podobne spostrzeżenia ETPCz wyraził w wyroku w sprawie *Fedotova i inni*, pkt 212 czy też w wyroku z dnia 1 czerwca 2023 r. w sprawie *Maymulakhin i Markiv przeciwko Ukrainie*, skarga nr 75135/14, HUDOC, pkt 75.

²⁴ W niniejszej sprawie zdanie odrębne wyraził K. Wojtyczek, który nie zgodził się z opinią większości sędziów. Podkreślił przy tym, że orzecznictwo ETPCz nigdy nie wymagało systemu przewidującego rejestrację par osób tej samej płci. Wskazał również, że uznanie par jednopłciowych można zapewnić poprzez przyznanie im określonych praw *ex lege* oraz że polski system prawny przyznaje parom jednopłciowym szereg praw.

Wyrok jest kontynuacją orzecznictwa ETPCz w zakresie instytucjonalizacji związków osób tej samej płci i zasługuje na aprobatę. Pokazuje również, że w tym obszarze nastąpiła dynamiczna interpretacja przepisów Konwencji. Doktryna dynamicznej wykładni określa Konwencję mianem „żyjącego instrumentu” (*living instrument*). Została ona zapoczątkowana wraz z wydaniem orzeczenia ETPCz z dnia 25 kwietnia 1978 r. w sprawie *Tyrer przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* dotyczącej stosowania kar cielesnych²⁵. W wyroku tym wskazano, że „Konwencja jest żyjącym instrumentem, który [...] musi być interpretowany w świetle współczesnych warunków”²⁶. Doktryna „żyjącego instrumentu” może więc być używana przez ETPCz w celu podwyższania standardów ochrony. Oznacza to, że w określonych sytuacjach, wskazując na wyższe standardy współczesne, Trybunał odchodzi od swoich wcześniejszych orzeczeń, w których w podobnych sprawach nie stwierdzał naruszenia Konwencji²⁷.

Zgodnie z art. 46 ust. 1 EKPCz Polska jest zobligowana do wykonania wyroku. Przepis ten wskazuje, że na państwach-stronach Konwencji spoczywa zobowiązanie do jego wykonania zgodnie z zasadami wynikającymi z prawa międzynarodowego. Z kolei stwierdzenie naruszenia jest uznawane za „czyn międzynarodowo bezprawny”²⁸. Powyższy obowiązek zaktualizował się, ponieważ minęły 3 miesiące, w ramach których każda ze stron postępowania może w wyjątkowych przypadkach wnioskować o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby (art. 43 ust. 1 EKPCz). Co to będzie oznaczało dla par tej samej płci żyjących w Polsce? Państwo polskie będzie musiało zapewnić szczególne ramy prawne przewidujące uznanie i ochronę ich związków. Tym bardziej, że już w 2000 r. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wezwało państwa członkowskie do przyjęcia przepisów, które przewidywałyby rejestrację związków partnerskich osób tej samej płci²⁹. Wykonanie wyroku przez Polskę i ustanowienie odpowiednich standardów prawnych dla par jedнопłciowych mogłoby w przyszłości w pozytywnym stopniu wpłynąć na sytuację prawną dzieci wychowujących się w takich rodzinach. Oczywiście polskie regulacje prawne uznają jedynie dwoje rodziców odmiennej płci, czyli matkę, która urodziła dziecko, i ojca – mężczyznę. Partner tej samej płci, inny niż biologiczny, nie ma możliwości uzyskania praw rodzicielskich nad dzieckiem wychowywanym wspólnie w parze. Nie ma także możliwości adoptowania dziecka swojego

²⁵ Wyrok ETPCz z dnia 25 kwietnia 1978 r. w sprawie *Tyrer przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5856/72, HUDOC, pkt 31.

²⁶ W kontekście omawianej problematyki Trybunał bierze pod uwagę współczesne warunki. Przykładowo w wyroku ETPCz z dnia 23 maja 2023 r. w sprawie *Buhuceanu i inni przeciwko Rumunii* Trybunał stwierdził, że Rumunia naruszyła prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego skarżących. W swoim uzasadnieniu ETPCz odwołał się do dotychczasowego orzecznictwa, zgodnie z którym państwa mają obowiązek umożliwić parom tej samej płci sformalizowanie ich związku.

²⁷ A. Hauser, *Prawo jednostki do sądu europejskiego*, Warszawa 2017, s. 8.

²⁸ A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce*, Warszawa 2018, s. 70–71.

²⁹ A. Mazurczak, M. Mrowicki, M. Adamczewska-Stachura, *Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce. Międzynarodowy standard ochrony praw człowieka osób LGBT i stan jego przestrzegania z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich*, seria: Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka, nr 27, Warszawa 2019, s. 70.

partnera/swojej partnerki³⁰. Kolejny problem jest związany z transkrypcją aktów urodzenia dzieci wychowywanych w związkach jednopłciowych³¹. Skrajnie negatywna jest również sytuacja dziecka, gdy umiera jego rodzic biologiczny. W takim przypadku o jego losie decyduje sąd rodzinny i nie ma pewności ani gwarancji, że opieka zostanie przyznana dotychczasowemu partnerowi.

Polska jako członek Rady Europy będzie musiała przeprowadzić rewizję systemu prawnego i jednocześnie określić, jaki będzie kształt przyszłych regulacji prawnych dotyczących par jednopłciowych. Przy czym nie wystarczy ochrona *ex lege*. Przyjęcie takiego rozwiązania nie stanowiłoby realizacji obowiązku państwa do zapewnienia ochrony prawa do życia prywatnego i rodzinnego. Ochrona skierowana do par powinna być odpowiednia, obejmować najważniejsze dziedziny ich wspólnego życia i być przy tym skuteczna oraz praktyczna. Jednym z rozwiązań może być uznanie takiego związku poprzez jego rejestrację. Polegałoby to na ogólnej instytucjonalizacji w obrębie prawa rodzinnego w postaci utworzenia odrębnego rozwiązania polegającego na rejestracji związku partnerskiego.

Zgodnie z art. 12 EKPCz: „mężczyźni i kobiety w wieku małżeńskim mają prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa”. Na gruncie powyższego przepisu Konwencji należy przyjąć, że model małżeństwa jest oparty na związku kobiety i mężczyzny³². Nie ma jednak

³⁰ Trybunał w swoim orzecznictwie rozstrzygał kwestie związane z adopcją dzieci przez osoby homoseksualne. Dotyczyło to różnych sytuacji, m.in. adopcji przez osobę homoseksualną jakiegokolwiek dziecka (adopcja indywidualna) czy też adopcji przez osobę homoseksualną dziecka partnera/partnerki (adopcja w kontekście związku osób tej samej płci). Szerzej zob. E.H. Morawska, *Poszukiwanie konsensu europejskiego przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w sprawie adopcji dziecka przez osoby i pary homoseksualne*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2017, nr 15, s. 31.

³¹ W dniu 2 grudnia 2019 r. siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego (dalej: NSA) przyjęło uchwałę, w której stwierdzono, że transkrypcja aktu urodzenia dziecka wychowywanego przez związek osób jednopłciowych, które zawarły małżeństwo lub związek partnerski na terenie państwa, w którym jest to usankcjonowane, jest niedopuszczalna. Jednakże w nawiązaniu do tej uchwały Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie w dniu 9 grudnia 2020 r. skierował do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: TSUE) pytanie prejudycjalne. W dniu 24 czerwca 2022 r. zapadł wyrok TSUE (C-2/21, ECLI:EU:C:2022:502), w którym wskazano: „jeżeli chodzi o małoletnie dziecko, będące obywatelem Unii, którego akt urodzenia wydany przez właściwe organy jednego z państw członkowskich wskazuje jako jego rodziców dwie osoby tej samej płci, państwo członkowskie, którego dziecko to jest obywatelem, jest zobowiązane, z jednej strony, do wydania temu dziecku dowodu tożsamości lub paszportu, nie wymagając uprzedniego przeniesienia w drodze transkrypcji aktu urodzenia tego dziecka do krajowego rejestru stanu cywilnego, a także, z drugiej strony, do uznania, podobnie jak każde inne państwo członkowskie, dokumentu pochodzącego od innego państwa członkowskiego, umożliwiającego wspomnianemu dziecku korzystanie bez przeszkód, wraz z każdą ze wspomnianych dwóch osób, z przysługującego mu prawa do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich”. Dzięki temu orzeczeniu jest szansa na poprawę sytuacji prawnej dzieci, które niestety są narażone na dyskryminację w kontekście traktatowej swobody przepływu osób, jak również na naruszenie praw zawartych w Karcie praw podstawowych UE.

³² Na marginesie warto wspomnieć, że w systemie prawnym UE przyjęto odmienne rozwiązanie. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej wskazuje w art. 9, że prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny są gwarantowane zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tych praw (Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 389).

przeszkód, aby poszczególne państwa członkowskie dopuściły nadawanie związkom jednopłciowym nie tylko postać związków partnerskich, ale także związków małżeńskich. Jednak do tej pory przepisy zawarte w art. 8, art. 12 i art. 14 EKPCz nie były interpretowane jako nakładające państwom-stronom pozytywny obowiązek udostępniania instytucji małżeństwa parom jednopłciowym³³. ETPCz potwierdzał w swoim orzecznictwie, że art. 8 Konwencji sam w sobie nie gwarantuje prawa do założenia rodziny ani prawa do adopcji dziecka. Równolegle podkreślał, że „związek uczuciowy wraz z pożyciem seksualnym osób tej samej płci” stanowi „życie prywatne” oraz że związek osób tej samej płci, żyjących w stabilnym związku, wchodzi w zakres terminu „życie rodzinne”³⁴.

Polskie regulacje prawne nadal jednak nie przewidują takich rozwiązań, a instytucja małżeństwa jest dostępna jedynie dla osób różnej płci. Generalnie takie zróżnicowanie może prowadzić do dyskryminacji pośredniej z uwagi na orientację seksualną, chociaż w omawianym wyroku Trybunał uznał, że nie ma konieczności rozpatrywania sprawy na gruncie art. 14 Konwencji. Niezależnie od możliwości wprowadzenia w naszym kraju małżeństw jednopłciowych nie ulega wątpliwości, że art. 18 Konstytucji RP nie stoi na przeszkodzie, aby stworzyć prawną możliwość instytucjonalizacji związków osób tej samej płci³⁵. Trzeba również pamiętać, że art. 47 ustawy zasadniczej gwarantuje obywatelom prawną ochronę życia prywatnego i rodzinnego. Oznacza to, że Polska powinna zagwarantować taką ochronę również parom jednopłciowym. Omawiany wyrok kolejny raz potwierdził, że w kontekście problematyki instytucjonalizacji związku par jednopłciowych ukształtował się swoisty konsensus. Bezsprzecznie z treści art. 8 ETPCz wynika pozytywny obowiązek polegający na ustanowieniu oraz wprowadzeniu w życie aktu prawnego, który będzie regulował status prawny par tej samej płci. Jednocześnie stopień ochrony dla takiego związku ma być odpowiedni, adekwatny, co oznacza, że istnieje pewien zakres marginesu oceny dla ustawodawcy. Wreszcie Polska ma pozostawiony margines oceny w zakresie ustalenia prawnej formy takiego związku.

³³ W wyroku ETPCz w sprawie *Gas i Dubois przeciwko Francji* stwierdzono, że art. 12 EKPCz nie nakłada na państwa-strony Konwencji obowiązku umożliwienia zawierania małżeństw przez pary jednopłciowe. Prawa do małżeństwa przez pary tej samej płci nie można tym bardziej wywieść z art. 14 Konwencji w połączeniu z jej art. 8. Zob. wyrok ETPCz z dnia 15 marca 2012 r. w sprawie *Gas i Dubois przeciwko Francji*, skarga nr 25951/07, HUDOC, pkt 66.

³⁴ E.H. Morawska, *Poszukiwanie konsensu europejskiego...*, s. 36.

³⁵ Zostało to podkreślone w jednym z orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego, w którym sąd stwierdził, że przepis zawarty w art. 18 Konstytucji RP nie przesądza o niemożliwości prawnego uregulowania związków osób tej samej płci, podkreśla natomiast szczególną ochronę małżeństwa, ale jako związku kobiety i mężczyzny. Orzeczenie odnosiło się do transkrypcji zagranicznego aktu małżeństwa. NSA wskazał, podobnie jak sąd pierwszej instancji, że treść art. 18 ustawy zasadniczej nie mogłaby stanowić samoistnej przeszkody do dokonania transkrypcji zagranicznego aktu małżeństwa, gdyby w porządku krajowym instytucja małżeństwa jako związku osób tej samej płci była przewidziana. Zob. wyrok NSA z dnia 6 lipca 2022 r., II OSK 2376/19, LEX nr 3395450.

Literatura

- Bodnar A., *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce*, Warszawa 2018.
- Garlicki L., *Fedotova i inni przeciwko Rosji, czyli sformowanie europejskiego standardu nakazującego prawne uznanie związków monoseksualnych*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2023, nr 2.
- Hauser A., *Prawo jednostki do sądu europejskiego*, Warszawa 2017.
- Mazurczak A., Mrowicki M., Adamczewska-Stachura M., *Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce. Międzynarodowy standard ochrony praw człowieka osób LGBT i stan jego przestrzegania z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich*, seria: Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka, nr 27, Warszawa 2019.
- Mizerski R., *Instytucjonalizacja związku osób tej samej płci jako realizacja zobowiązania pozytywnego państwa z art. 8 EKPC – glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 13.07.2021 r., sprawy połączone 40792/10, 30538/14, 43439/14, Fedotova i in. przeciwko Rosji*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2022, nr 12.
- Morawska E.H., *Poszukiwanie konsensu europejskiego przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w sprawie adopcji dziecka przez osoby i pary homoseksualne*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2017, nr 15.
- Wiśniewski A., *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Gdańsk 2010.
- Wróbel A.J., *Małżeństwo osób tej samej płci – sprawa Obergefell v. Hodges i inni [w:] Identyfikacja granic wolności i praw jednostki. Prawnoporównawcza analiza tożsamego przypadku pod kątem praktyki stosowania prawa amerykańskiego i polskiego*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2016.

Streszczenie

Dagmara Jaroszevska-Choraś

Potwierdzenie obowiązku instytucjonalizacji związków osób tej samej płci

Niniejsza glosa stanowi omówienie wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 12 grudnia 2023 r. w sprawie *Przybyszewska i inni przeciwko Polsce*. Sprawa dotyczyła braku jakiegokolwiek formy prawnego uznania i ochrony dostępnej dla par tej samej płci w Polsce. Zdaniem Trybunału Polska nie wywiązała się ze swojego obowiązku zapewnienia skarżącym konkretnych ram prawnych przewidujących uznanie i ochronę ich związków jednopłciowych, naruszając tym samym art. 8 EKPCz. Sytuacja ta spowodowała niezdolność skarżących do uregulowania podstawowych aspektów ich życia i stanowiła naruszenie ich prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Wyrok ma charakter przełomowy, gdyż Polska będzie musiała stworzyć odpowiednie ramy prawne oraz ochronę dla związków osób tej samej płci.

Słowa kluczowe: Europejski Trybunał Praw Człowieka, instytucjonalizacja związków jednopłciowych, prawa człowieka, życie prywatne i rodzinne.

Summary

Dagmara Jaroszevska-Choraś

The Confirmation of the Obligation to Institutionalize Same-Sex Couples

This commentary addresses the judgement of the European Court of Human Rights from 12 December 2023 in the case of *Przybyszewska and Others v. Poland*. The case concerned the lack of any form of legal recognition and protection for same-sex couples in the Republic of Poland. According to the Court, the Poland had not complied with the obligation to create a relevant legal framework that acknowledges the rights of same-sex couples, and, therefore, the case raised an issue under Article 8 of the Convention. The applicants were unable to legally regulate several fundamental aspects of their lives, and this constituted an infringement of their right to the respect for their private and family lives. The judgement is of a groundbreaking nature since the Government of the Republic of Poland has now to create a new relevant legal framework and to ensure the protection of same-sex couples.

Keywords: European Court of Human Rights, same-sex couples regulations, human rights, private and family life.